

17/18/10

רנו

בראשית יד טו לך

אונקלוס

כד בלעדי רק אשר אכלו הנערים
וחלק האנשים אשר הלכו אתי ענר
אשכול וממרא הם יקחו חלקם: ס טו
א אחר | הדברים האלה היה דבר
יהוה אל-אברם במחזה לאמר
אל-תירא אברם אנכי מגן

כד בר מדאכלו עולמיא וחלק
גבריא די אלו עמי ענר אשכול
וממרא אנון יקבלון חלקהון:
א בטר פתגמיא האלין הוה
פתגמא די לאברם בנבואה
למימר לא תדחל אברם מימרי
תקוף לך אגרף סגי לחדא:

1

תולדות ובית אהרן והוספות
[כד] חולין ט, ב"ר פמ"ג ט, אליהו רנה טס וסס,
ו"ח לך כה, [א] יומא כה; מלמחא בעלח כ"י
פ"ד, ב"ר פמ"ג א פמ"ד א עד ז פפ"ו ה, ויק"ר
פ"א ד, דב"ר פ"ב כד, שור השירים רנה פ"א יד
פרכי דר"א פכ"ח, וזר ח"א פמ: לא, ח"ב רכד:

פ"ד ה, תנחומא יטן חיי שרה, פסיקתא רבתי פכ"א, שו"ט פ"א פק"ח פק"ט, אליהו רנה פכ"ה,

שפתי חכמים

ה ר"ל דצריך לחלק הקרא לשלשה חלקים, וכן פירושו בלעדי רק אשר
אכלו הנערים, היינו עבדים אשר הלכו אתי כדכתיב לעיל (פסוק טו) הוא
ועבדיו, וזה "אשר הלכו אתי" לשון רש"י הוא. ומה דכתיב בקרא וחלק
האנשים אשר הלכו אתי גם כן בפני עצמו, ר"ל חניכיו. דאמר לעיל (פסוק
יד) הם האנשים אשר הלכו אתו. ענר אשכול וממרא נמי בפני עצמו, ר"ל
הם יקחו חלקם. והוכחתו מדכתיב בקרא עוד פעם שנית הם יקחו חלקם.
ודאי קאי על ענר אשכול וממרא, דאי קאי על האנשים אשר הלכו אתו
לא היה לו לומר חלקם דהא כבר כתיב וחלק האנשים, אלא ודאי הם
יקחו חלקם קאי על ענר אשכול וממרא אחר: ו הוכחתו מדכתיב
לעיל (פסוק יג) והוא שוכן באלוני ממרא האמורי אחי אשכול ואחי ענר
והם בעלי ברית אברם, וכתיב בחריה (פסוק יד) וישמע אברם וגו' וירדוף
וגו', ואילו ענר וחביריו לא קאמר, שמע מינה שנשארו שם לשמור את
הכלים:

רש"י
(כד) הנערים. עבדי אשר הלכו אתי ועוד ענר
אשכול וממרא וגו' ה. אף על פי שעבדי נכנסו
למלחמה, שנאמר הוא ועבדיו ויגס, וענר וחביריו ישבו
על הכלים לשמור, אפילו הכי הם יקחו חלקם.
וממנו למד דוד שאמר (ש"א ל כד) פתלך היגד
במלחמה ויחלק הישע על הכלים יתדו יחלקו, ולכן
נאמר (שם פסוק כה) ויהי מהיום ההוא ומעלה וישמה
לחך ולמשפט. לא נאמר והלאה, לפי שכבר נימון החוק
בימי אברהם (ב"ר מג ט): (א) אחר הדברים

האלה. כל מקום שנאמר אחר סמוך, אחרי מופלג. נראשית רבה (מד ה). אחר הדברים האלה, אחר שנגעשה לו
נס זה שהרג את המלכים והיה דואג ואומר שמה קבלתי שכר על כל זדויותי, לכן אמר לו המקום אל תירא
אברם אנכי מגן לך מן העונש, שלא תענש על כל אותן נפשות שהרגת, ומה שאתה דואג על קבול שכרך,
שכך הרבה מאלד (שם טס ד):

מוסף רש"י

[כד] אשר אכלו הנערים. היושבים על הכלים, אשר הלכו אתי. למלחמה (ש"א ל כה): [א] אל תירא אברם.
לפי שהיה נחירא שלא ייענש על האוכלים שהרג (מהלס קי ד):

בינת המקראות

כד ומי ישמע לכם לדבר הזה כי כחלק היורד במלחמה
וכחלק היושב על הכלים יחדו יחלוקו, ויהי מהיום ההוא
ומעלה וישמה לחך ולמשפט לישראל עד היום הזה: מלעיל
כתיב שדוד נלחם עם העמלקים וכתיב שהתחיל לילך עם שש מאות
איש ובאמצע הדרך נתייעפו מאתים איש ולא הלכו עמו ונשארו לשמור

אבן עזרא

כד בלעדי רק אשר אכלו. והוא שאכלו עבדיו: א במחזה. במראות הנבואה: וטעם אנכי מגן לך.
אנכי הייתי מגן לך והצלתך מיד המלכים, גם אתן לך שכר שנדבה רוחך להושיע בן אחיך במחית מעט ונשענת עלי:

רשב"ם

א אחר הדברים האלה. ממונר על הפרשה שלמעלה. אחר
הדברים האלה שהרג אברם המלכים, אמר לו הקב"ה אל תירא
אברם מן האומות:

ספורנו

כד בלעדי. אתה אמרת חן לי הנפש בלעדי תוכל לקחתו, שאין
אני מחזיק בו כלל: רק אשר אכלו הנערים וחלק
האנשים. זה בלבד אקח מכל אשר לך, ההוצאה שנעשתה
כאכילת הנערים, ואקח גם כן חלק האנשים אשר הלכו אתי.
אבל ענר אשכול וממרא הם יקחו חלקם. ולא אתן אני להם חלק ולא אקח חלק בעדם, אבל מעצמם יקחו כמו ראשים:
א אל תירא אברם. אל תירא שינקמו הארבעה מלכים ממך:

כד הלא לית לי קשו בכולא עדאָה דכר מני אָכלו עולמאָ וחולק גוֹבְרִיא דאָזלו עמי ענר
אָשכול וממרא אף הנון יסבון חלקיהון: א בתר פתגמא האלין מן דאתפנשו מלכיא ונפלו
קומי אברם וקטל ארבעה מלכין ואתדר תשע משרין חשב אברם בלבה ואמר וי קען לי
דלמא אתקבלת אגר מצוותי בעלמא הדין ולית לי חלק בעלמא דאתי או דלמא ייזלון אחיהון
וקריבהון דאלין קטיליא ויצטרפון בלגיונין וייתון עלי או דלמא בזמנא ההוא אשתכח עמי
אגר וזבון קלילין ונפלו קדמי ובזמנא תנינא לא משתכח עמי אגרא ויתחל בי שום שמיא
ובכן הנה פתגמא דיי עם אברם בחיזוּנא למימר לא תדחל דאף על גב גיבריהון מצטרפין
בלגיונין ואתיין עלך מימרי תריס לך ואף על גב דאנון נפלין קומך בעלמא הדין
אגר עוברך טביא נטיר ומתקן קדמי לעלמא דאתי סגי לחדא:

תרגום ירושלמי

א מן בתר פתגמא האלין מן דאתפנשו כל מלכיא דארעא ושלטוני מדינתא וסדרו קרבא לקבל אברם צדיקא ונפלו
קדמוי וקטל מנהון ארבעא מלכין וחזר תשע משרין חשב אברם צדיקא בלבה ואמר ווי קען עלי דלמא דאתקבלת
אגר מצוותא בעלמא הדין ולית לי חולק בעלמא דאתי או דלמא דייזלון אחיהון וקריבהון דקטיליא האלין ונפלו קדמי
והוון בקריהון ובמדינתהון ויצרפו עמהון לגיונין סגן וייתון עלי או דלמא הוּו בידי מצון קלילין בזמנא קדמא ונפלו
קדמוי ואתקמו עלי או דלמא אשתכח לי זכוי בזמנא קדמא ונפלו קדמי או דלמא די לא אשתכח לי בזמנא תנינא
ויתחלל בי שום שמיא בגין ברין הוה פתגם נבואה מן קדם יי על אברם צדיקא לממר לא תדחל אברם אף על גב
דאנון מתפנשו ואתיין עלך לגיונין סגן ממרי פריס תריס לך בעלמא הדין ומגן עלך כל יומא לעלמא דאתי ואף על
גב דקסרית בעלי דכרך קדמך בעלמא הדין אגר עוברך טביא מתקנין לך קדמי לעלמא דאתי:

רמב"ן

כן בעבור שנתן ממנו מעשר, כי כל אשר יקח מכל אשר לו יהיה תרומה לה' לא יהנה ממנו דבר. ובבראשית רבה (מג ט) עשאן תרומה, כמה דאת אמר (במדבר יח כו) והרמותם ממנו תרומת ה'.
(א) היה דבר ה' אל אברם במחזה. זכה עתה אברהם להיות לו דבר ה' במחזה ביום, כי מתחילה היחה נבואתו במראות הלילה. וטעם היה דבר ה'

אור החיים

כפי הדין נכסי הס אשר נתן לי אלהים, ולזה נתי מעשר מכל וכמו שהוכחנו בפירוש פסוק תן לי הנפש וגו'. וזוה ידויק אומרו ולא תאמר שהיה לו לומר ולא תמעשר משלך והכן:
כד הם יקחו חלקם. פירוש לא שהיה הרשות בידן

כ"י יקר

(א) אל תירא אברם אנכי מגן לך. בילקוט מסיק לפי שהיה אברם מפחד שמא קבלתי שכרי בעולם הזה ואין לי כלום לעולם הבא, אמר לו הקב"ה אל תירא שכרך מתוקן לעתיד לבא זהו שאמר הרבה מאד כמה דאת אמרת (תהלים לא כ) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך ע"כ. וקשה על זה המדרש א"כ מהו שאמר מה תתן לי ואנכי הולך עירי וגו', מה ענין הבנים לשכר העולם הבא. ויש ליישבו על דרך שמיסיק בפרק יש נוחלין (בי"ב ק"ו). אמר רבי יוחנן כל מי שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה מלא עליו עברה כתיב הכא (במדבר כו ח) והעברתם את נחלתו לבתו, וכתיב התם (צפניה א טו) יום עברה היום ההוא. וקשה למה הביא ראייה מדברי קבלה לדברי תורה היה לו להביא ראייה מן פסוק (דברים ג כ) ויתעבר ה' בי למענכם.

אלא שרצה להביא ראייה גם על הענין ולא על הלשון לבד, כי רבי יוחנן סבר שכל מי שאינו מניח בן ליורשו אינו פטור בלא גיהנם שנקרא יום עברה היום ההוא, ואויל ר' יוחנן לטעמיה שדרש פסוק אשר אין חליפות למו ולא יראו אלהים תהלים נה ט, על מי שאינו מניח בן כי זה ודאי מצד שלא היה ירא אלהים, כמו שאמר (שם קכח א) אשרי כל ירא ה' וגו', וסמיך ליה בניך כשתילי זיתים וגו', הנה כי בן יבורך גבר ירא ה'. לכך אמר אברם מה שכר תתן לי לעולם הבא ואנכי הולך עירי שרינו בגיהנם כאמור. ואם תאמר ליתן שכרי בעולם הזה, על זה כתיב ויאמר אברם הן לי לא נתת זרע והנה בן ביתי יורש אותי. ועיין כל הדרוש הזה בפרשת פינחס בפסוק עלה אל הר העבריים (במדבר כו יב) כי הוא דרוש יקר:

תגזול והוא גזול, אומר לא תגנוב והוא גנוב, א"ר ברכיה מעשה באדם אחד שנגנבה טליתו והלך לקבול לדיין עליה ומצאה פרושה על מטתו, וא"ר ברכיה מעשה באדם א' שנגנבה קומקמוס שלו ועלה לקבול עליו לדיין ומצאו על הכירה שלו הוי כרובם כן חטאו לי, ד"א כרובם כן חטאו לי אמר רבי תנחומא כל שהרביתי להם ארצות כן חטאו לי מנין שנאמר (שם/הושע/יב) גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי, ד"א כל שהרביתי להן עושר כן חטאו לי מנין שנאמר (שם/הושע/ח) כספם וזהבם עשו להם עצבים, ד"א כל שהרביתי להן מלכים כן חטאו לי מנין שנאמר (שם/הושע/ז) כל מלכיהם נפלו אין קורא בהם אלי, ד"א כל שהרביתי להן בנים כן חטאו לי שנאמר כי תוליד בנים וגו'.

כ ד"א כי תוליד בנים זש"ה (משלי י) פעולת צדיק לחיים תבואת רשע לחטאת, פעולת צדיק לחיים א"ר תנחום זה אליפו שגדל בחיקו של יצחק, ותבואת רשע לחטאת זה עמלק שגדל בחיקו של עשו, ד"א פעולת צדיק לחיים כל מה שפעל דוד ושלמה בנו לחיים של ישראל מהו ותבואת רשע לחטאת בביאה אחת שנכנס מנשה לבית קדשי הקדשים היתה חטייה לישראל שעשה צלם של ארבע פנים והכניסו להיכל מנין שנאמר (יחזקאל ח) והנה מצפון לשער המזבח סמל הקנאה הזה בביאה, אמר רבי אחא הא בייא רבא לעלמא התושב מפנה לבעל הבית ולמה עשה צלם של ד' פנים כנגד ד' חיות שהן סובלות כסאו של הקב"ה, ד"א למה ארבע פנים כנגד ד' רוחות העולם אמר כל מי שיבא מד' רוחות העולם יהא משתחוה לצלם זה, ומה עשה לו הקב"ה מסרו ביד שונאיו מנין שנא' (ד"ה=דברי הימים=ב לג) ויבא עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור ויאסרוהו בנחשתים ועשו לו מולין של נחשת והכניסו אותו לתוכו והיו מדליקין תחתיו והוא היה נשרף מבפנים, אותה שעה קרא מנשה לכל אלוהות שבעולם שהיה מזבח להם ולא ענו אותו אחד מהם שנאמר (ישעיהו מו) אף (כי) יצעק אליו ולא יענה מצרתו לא יושיענו כיון שראה מנשה צרתו שלא ענה אותו אחד מהם התחיל קורא להקב"ה אמר לפניו רבש"ע הרי קראתי לכל אלהות שבעולם וידעתי שאין בהן ממש רבש"ע את הוא אלוה על כל אלהים ואם אי אתה עונה אותי אני אומר שמא ח"ו כל הפנים שוות אמר לו הקב"ה הא רשע בדין הוא שלא אענה אותך שהעסט אותי אלא שלא לנעול דלת לפני השבים שלא יהו אומרים הרי מנשה ביקש לעשות תשובה ולא נתקבל לפיכך הריני עונה אותך מנין שנאמר (ד"ה=דברי הימים=ב לג) ויתפלל אליו ויעתר לו ויחתר לו מלמד שהיו מלאכי השרת מסתמין את חלונות של רקיע שלא תעלה תפלתו לשמים מה עשה הקב"ה חתר את הרקיע מתחת כסא הכבוד וקיבל את תפלתו וישיבהו ירושלים למלכותו א"ר שמואל בר אבון בשם רבי אחא ברוח השיבו כמה דתימא משיב הרוח באותה שעה ידע מנשה כי ה' הוא האלהים, ד"א (משלי י) פעולת צדיק לחיים אלו באי הארץ הצדיקים שהיו בימי משה ותבואת רשע לחטאת כי תוליד בנים ובני בנים וגו'.

כא (ב. כה) מהו להכעיסו, אמר רבי אלעזר היו יושבין ומחשבין איזו ערוה חמורה שנאמר (יחזקאל כב) ואיש את אשת רעהו וגו' טמא בזימה מאי בזימה במחשבה היו אומרים מי שבא על א"א =אשת איש= בחנק ומי שבא על כלתו בסקילה הרי הכלה חמורה מא"א, תני ר"י איש ואביו ילכו אל הנערה יכול לתאווה ת"ל למען חלל את שם קדשי הוי אומר להכעיסו אמר רבי לוי לא גלו ישראל עד שנעשו שבעה בתי אבות רשעים בנים תרין בני בנים תרין ונושנתם והשחתם ועשיתם הרי שבעה.

כב רבנן אמרי יתברך שמו של הקב"ה שיודע מה היה ומה עתיד להיות דכתיב (ישעיהו מו) מגיד מראשית אחרית וגו' כיצד בפרשה זו הראה משה לישראל אם חטאו היאך הם עתידים לגלות והיאך הן עושין תשובה והיאך הם נגאלים היאך הם עתידין לחטוא דכתיב (דברים ד) ועשיתם הרע בעיני ה' ואח"כ והפיץ ה' אתכם בעמים ואח"כ בצר לך ומצאוך, מהו בצר לך אמר רבי יוחנן בשם ר' עקיבא כל צרה שהוא של יחיד צרה וכל צרה שאינה של יחיד אינה צרה, ד"א בצר לך ר' יוחנן דידיה אמר כל צרה שישראל ועובדי כוכבים שותפין בה צרה וכל צרה של ישראל עצמן אינה צרה דרש ר' יוחנן כגון צרתן בשושן הבירה שלא היתה אלא לישראל שנא' (אסתר ד) אבל גדול ליהודים מיד הצמיח להן הקב"ה ישועה מנין (שם/אסתר/ח) ליהודים היתה אורה ושמחה.

כג ד"א אמר ר"א כשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא מתוך חמשה דברים אלו, מתוך צרה, ומתוך תשובה, ומתוך זכות אבות, ומתוך רחמים, ומתוך הקץ, מתוך צרה דכתיב (שמות ב) ויאנחו בני ישראל, מתוך תשובה דכתיב (שם/שמות ב') ותעל שועתם, מתוך זכות אבות דכתיב ויזכור אלהים את בריתו, ומתוך רחמים דכתיב וירא אלהים את בני ישראל, מתוך הקץ וידע אלהים, ואף לע"ל אין נגאלים אלא מתוך חמשה דברים הללו, מתוך צרה דכתיב בצר לך הרי מתוך צרה, ושבת עד ה' אלהיך הרי מתוך תשובה, כי אל רחום ה' אלהיך הרי מתוך רחמים, ולא ישכח את ברית אבותיך הרי מתוך זכות אבות, ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים הרי מתוך הקץ ודוד פירש אותן (תהלים קו) וירא בצר להם הרי מתוך צרה, בשמעו את רנתם הרי מתוך תשובה ויזכור להם בריתו הרי מתוך זכות אבות, ויתן אותם לרחמים הרי מתוך רחמים (שם/תהלים ק"ו) הושיענו אלהי ישענו וקבצנו והצילנו מן הגוים הרי מתוך הקץ.

כד ד"א ושבת עד ה' אלהיך אין לך דבר גדול מן התשובה, מעשה שהיו רבותינו ברומי ר"א ורבי יהושע ורבן גמליאל וגזרו סנקליטין של מלך לומר מכאן ועד ל' יום לא יהיה בכל העולם יהודי והיה סנקליטו של מלך ירא שמים בא אצל רבן גמליאל וגילה לו את הדבר והיו רבותינו מצטערים הרבה אמר להם אותו ירא שמים אל תצטערו מכאן ועד שלשים יום אלהיך של יהודים עומד להם, בסוף כ"ה ימים גילה לאשתו את הדבר אמרה לו והרי שלמו עשרים וחמשה ימים אמר לה עוד חמשה ימים והיתה אשתו צדקת ממנו אמרה לו אין לך טבעת מוץ אותה ומות וסנקליטין נטל עליך ל' ימים אחרים והגזירה עוברת שמע לה ומץ את טבעתו ומת שמעו רבותינו ועלו אצל אשתו להראות לה פנים אמרו רבותינו חבל לספינה שהלכה לה ולא נתנה המכס כלומר הצדיק הזה לא מל אמרה להן אשתו יודעת אני מה אתם אומרים חייכם לא עברה הספינה עד שנתנה מכס שלה מיד נכנסה לתוך הקיטון והוציאה להן קופסא שהיתה המילה בתוכה וסמרטוטים מלאים דם נתונים עליה (קראו) עליו רבותינו המקרא הזה (תהלים מו) נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם כי לאלהים מגני ארץ מאד נעלה מהו מגני ארץ אמר הקב"ה לאברהם נעשיתי מגן עוז מנין שנאמר (בראשית טו) אנכי מגן לך לזה אני נעשה מגנים

הרבה כיצד אמר הקב"ה לאברהם (שם יב) ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך ואח"כ מל וזה לא הבטחתי אותו, מהו מאד נעלה זה נתעלה מאד מאברהם, ד"א ושבת עד ה' אלהיך אמר ר' שמואל פרגריטא בשם ר' מאיר למה הדבר דומה לבן מלך שיצא לתרבות רעה והיה המלך משלח פדגוגו אחריו ואמר לו חזור בך בני והיה הבן משלחו ואמר לאביו באלו הפנים אני חוזר בי ואני מתבייש לפניך והיה אביו משלחו ואמר לו בני יש בן מתבייש לחזור אצל אביו ואם אתה חוזר לא אצל אביך אתה חוזר כך הקב"ה משלח ירמיה לישראל בשעה שחטאו ואמר לו לך אמור לבני חזרו בכם מנין שנא' (ירמיה ג) הלוך וקראת את הדברים האלה וגו' והיו ישראל אומרים לירמיה באלו הפנים אתה חוזרים להקב"ה מנין שנא' (שם/ירמיהו ג) נשכבה בבשתנו ותכסנו כלמתנו וגו' והיה הקב"ה משלח ואומר להם בני אם חוזרים אתם לא אצל אביכם אתם חוזרים מנין (שם/ירמיהו/לא) כי הייתי לישראל לאב וגו' א"ר עזריה א"ל הקב"ה לירמיהו לך אמור להם לישראל חייכם אני כופר בכם אתם אמרתם לי בסיני ומעי המו עליו אף אני כך אומר לכך מנין שנא' (שם/ירמיהו/לא) הבן יקיר לי אפרים וגו'.

כה [ד. מא] אז יבדיל משה, הלכה על כמה דברים נצטווה אדם הראשון כך שנו חכמים על ששה דברים נצטווה אדם הראשון על עבודת כוכבים, ועל חלול השם, ועל הדינים, ועל שפיכת דמים, ועל גילוי עריות, ועל הגזל, אמר רבי כלן בפסוק אחד שנא' (בראשית ב) ויצו ה' אלהים על האדם וגו', ויצו זה עבודת כוכבים שנא' (הושע ה) הואיל הלך אחרי צו, ה' זה חלול השם שנא' (ויקרא כד) ונוקב שם ה', אלהים אלו הדיינים שנא' (שמות כב) עד האלהים יבא דבר שניהם, על האדם זה שפיכות דמים שנאמר (בראשית ט) שופך דם האדם, לאמר זה גילוי עריות שנא' (ירמיה ג) לאמר הן ישלח איש את אשתו, מכל עץ הגן אכל תאכל ולא מן הגזל מצוה אותו על הגזל, ועל כלן יש סליחה חוץ משפיכות דמים שנא' (בראשית ט) שופך דם האדם באדם דמו ישפך, א"ר לוי והרי כמה בני אדם שהרגו ומתו על מטותיהן השיבו אותו מהו באדם דמו ישפך, כשיבאו כל בני אדם לע"ל =לעתיד לבוא= אותה שעה דמו ישפך, אמרו מעשה בשני אחים שהרג א' מהן את חברו מה עשתה אמן נטלה כוס א' ומלאתו מדמו והניחה אותו במגדל והיתה נכנסת כל יום ויום ומצאה אותה הדם תוסס פעם אחת נכנסה והביטה אותו ומצאו ששתק אותה שעה ידעה שנהרג בנה האחר לקיים מה שנא' שופך דם האדם באדם דמו ישפך.

כו כז אז יבדיל משה זש"ה (קהלת ה) אוהב כסף לא ישבע כסף אין אנו יודעים שאין אדם ממלא את נפשו מהו בכסף רבנן אמרי אלו תלמידי חכמים שאוהבין ד"ת שנמשלו בכסף שנא' (משלי טז) וקנות בינה נבחר מכסף א"ר נחמן מי שאוהב תורה אינו שבע תורה ומהו (קהלת ה) מי אוהב בהמון לא תבואה מי שהומה ומהמה אחר תורה לא תבואה ואינו מעמיד תלמידים גם זה הבל, א"ר אחא מי שהוא לומד תורה ואין מלמד אין לו הבל גדול מזה, ד"א אוהב כסף א"ר יצחק מי שהוא אוהב מצות אינו שבע מן המצות כיצד את מוצא שני גדולי עולם דוד ומשה ולא שבעו, דוד אע"פ שא"ל הקב"ה (ד"ה =דברי הימים= ב ו) רק אתה לא תבנה לי את הבית הזה היה דוד אומר לעצמו וכי מפני שאמר לי הקב"ה אתה לא תבנה לי הבית אני יושב, מה עשה זירז את עצמו והתקין כל צרכיו עד שלא מת מנין שנאמר (שם/דברי הימים/א כב) והנה בעניי הכינותי לבית אלהי, וכן משה אע"פ שאמר לו הקב"ה כי לא תעבור את הירדן הזה אמר משה אני עובר מן העולם ואיני מפריש להם ערי מקלט מיד אז יבדיל משה.

כח כתיב למעלה מן הענין וידעת היום והשבות אל לבבך מהו והשבות אל לבבך אמר ר' מאיר אמר הקב"ה את ולבך יודעים מעשים שעשית ויסורין שהבאתי אליך שלא כנגד מעשיך הבאתי עליך, ד"א כי ה' הוא האלהים רבנן אמרי יתרו נתן ממש בעבודת כוכבים שנא' (שמות יח) עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים, נעמן הודה במקצת ממנה שנא' (מלכים ב ה) הנה נא ידעתי כי אין אלהים בכל הארץ כי אם בישראל, רחב שמתהו בשמים ובארץ שנא' (יהושע ב) כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, משה שמו אף בחללו של עולם שנא' כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד מהו אין עוד אפילו בחללו של עולם, א"ר אושעיא אמר הקב"ה תנו לה מפרי ידיה אתה העדות עלי ואין עוד ואף אני מעיד עליך (דברים לד) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה מה כתיב למען ייטב לך והארכת ימים אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע זו היא אריכות ימים אדם הורג נפש בשגגה וגואל הדם רודף אחריו להורגו והכל מתים שלא בעונתם אמר הקב"ה למשה חייך יפה הן מדברין לך ותפרוש להן ערי מקלט שנא' אז יבדיל משה.

כט מה ראה משה ליתן נפשו על ערי מקלט א"ר לוי מי שאכל את התבשיל הוא יודע טעמו כיצד כשהרג משה את המצרי יצא ביום השני ומצא לדתו ולאבירם מריבין זה עם זה שנא' (שמות ב) ויצא ביום השני וגו', רבי איבו אמר זה דתן התחיל מבזה אותו אמר לו הלהרגני אתה אומר כיון ששמע פרעה כך אמר כמה דברים שמעתי ושתקתי כיון שהגיע על שפיכת דמים תפסו אותו והיאך ברח מלפני פרעה דכתיב (שם/שמות ב') ויברח משה מפני פרעה אמר רבי ינאי בא הקוסטנר ליתן את החרב על צוארו וקהתה החרב מעל צוארו שנעשה של שיש ושלמה מקלס אותו (שיר ז) צוארך כמגדל השן אמר רבי אביתר ולא עוד אלא שקהת החרב מצוארו והיא נהפכת על הקוסטנר מנין שנאמר (שמות יח) ויצילני מחרב פרעה אמר משה לי הציל הקב"ה אבל לא לקוסטנר, אמר בר קפרא מלאך ירד בדמות משה והבריחו והיו סבורין במלאך שמושה הוא א"ר יהושע ראה נסים שעשה הקב"ה למשה כל אסקילי פרעה, מהן נעשו אלמים מהן נעשו חרשים ומהן נעשו סומין וברח משה ולא ראו אותו, תדע לך בשעה שבקש הקב"ה לשלוח אותו בשליחותו התחיל מעכב א"ל הקב"ה אי אתה זכור מה שעשיתי לאסקילי פרעה שנא' (שם/שמות ד) ויאמר ה' אליו וגו' מי שם פה לאדם וגו' ואותה שעה עמדת לך ועכשיו איני עומד לך, א"ר יצחק בוא וראה שאין מעשיו של הקב"ה כמעשה בשר ודם בנוהג שבעולם ב"ו =בשר ודם= עושה לו פטרון שהוא מתקיים עליו והוא נתפס באנקליטון הלכו ומצאו לפטרונם ואמרו לו נתפס בן ביתך אמר להם אני מתקיים עליו יצא ליהרג היכן הוא והיכן פטרונם אבל הקב"ה אינו כן אמרו לפניו מלאכי השרת נתפס משה בן ביתך אמר להם אני מתקיים עליו אמרו לו הרי הוא עומד לפני פרעה הרי איפומניטא שלו נקרין הרי הוא יוצא ליהרג אמר להם אני מתקיים עליו יצא ליהרג והצילו הקב"ה, מנין שנאמר ויצילני מחרב פרעה, ד"א

אמ' לו אם לאדם יחידי עשיתי <ים> יבשה כענין שנא' יקוו המים (בר' א ט) לקהל קדשים אלו איני עושה <ים> יבשה כן הוא אומ' לקדושים אשר בארץ המה וגומ' (תה' טז ג) ר' ישמעאל אומ' אמ' לו בזכות ירוש' אני קורע להן את הים שנא' <בבב> עורי עורי לבשי עז זרוע וגומ' הלא את היא המחרבת ים וגו' (ישע' נא ט - י). ל'א כבר עשיתי הבטחה שהבטיחן יעקב אביהן והיה אלקים עמכם והשיב אתכם וגו' (בר' מח כא) ר' עקי' אומ' בזכות יעקב אני קורע להן את הים שאמרתי לו והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה (שם כח יד). ר' יהודה בן בתירא אומ' כבר הבטחתי אבותיהן של אלו. ובני יש' הלכו ביבשה בתוך הים (שמ' יד כט) ר' בניה אומ' בזכות מצוה שעשה אברהם אני קורע להן את הים ויבקע עצי עולה (בר' כב ג) מה הוא אומ' ויבקעו המים ר' שמע' בן יוחי אומ' כבר חמה ולבנה כוכבים ומזלות יבקשו עליהן רחמים שנא' כה אמר יי' נותן שמש לאור יומם וגו' (ירמ' לא לד). שמעון התימני אומ' בזכות מילה אני קורע להן את הים שנא' כה אמר יי' אם לא בריתי יומם ולילה וגומ' (ירמ' לג כה) אי זו היא ברית שנוהגת ביום ובלילה אי אתה מוצא אלא מילה מה הוא אומ' לגזור ים סוף לגזרים (תה' קלו יג). ר' אבטילס הזקן מושלו משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שכעס על בנו והיה אפטרופוס ההוא מבקש מלפניו ואמ' לו כלום אתה מבקש מלפני בני כבר נתרציתי לו כך אמ' לו הקב"ה למשה כלום אתה מבקש מלפני אלא בשביל בני כבר נתרציתי להן מה תצעק אלי וגו' ר' או' אמ' לו אמש אמרתי לי ומאז באתי אל פרעה וגו' (שמ' ה כג) היום הזה אתה מרבה בתפלה לפני וחכמ' אומ' למען שמו עשה עמך שנא' למעני למעני אעשה וגו' (ישע' מח יא) ואומ' בוקע מים מפניהם וגו' (שם סג יב) ר' אומ' אמ' לו אמש היו אומ' המבלי אין קברים במצ' (שמ' יד יא) עכשיו אתה מרבה בתפלה לפני מה תצעק אלי וגו' הסיע דברים מלבן. ר' מאיר אומ' אמ' לו כדי אמנה שהאמינו בי יש' במצ' אני קורע להן את הים שלא אמרו לו למשה היאך נחזור לאחורינו שלא נשבור לב טף שעמנו אלא האמינו והלכו אחרי משה. ר' אלעזר בן עזריה אומ' בזכות אברהם עבדי אני קורע להן את הים שנא' כי זכר את דבר קדשו וגומ' ויציא עמו בששון וגו' (תה' קה מג) ר' אלעזר בן יהודה איש ברתותא אומ' בזכות שבטים אני קורע להן את הים שנא' נקבת במטיו ראש פרזיו (חב' ג יד) וגו' שמעיה אומ' כדי אמונה שהאמינו בי אברהם אני קורע להן את הים והאמינו ביי' וגומ' (בר' טו ו). אבטליון אומ' כדי אמונה שהאמינו יש' במצ' אני קורע להן את הים שנא' ויאמן העם (שמ' ד לא). שמעון איש קטרון אומ' בזכות עצמות יוסף אני קורע להן את הים שנא' ויעזוב בגדו אצלה וגו' (בר' לט יב) מה אמ' הים ראה וינס וגומ' (תה' קיד ג) ר' נתן אומ' משום ר' יוסי המחוזי אמ' לו הקב"ה למשה כבר הכתבתי עליך בכל ביתי נאמן הוא (במ' יב ז) אתה ברשותי והים ברשותי כבר עשיתך גיזבר עליו. ר' חנניה בן נכוסא אומ' כבר הכתבתי ואח לצרה יולד (מש' יז יז) אח אני ליש' בשעת צרתן אין אחים אלא יש' שנאמ' למען אחי ורעי וגומ' (תה' קכב ח) ר' אלעזר המודעי אומ' אמ' לו המקום למשה על בני אתה מצויני שנא' על בני ועל בפועל ידי תצונוני (ישע' מה יא) איני צריך ציווי כבר מוזכרין הן לפני מששת ימי בראשית שנא' כה אמר יי' אם ימדו שמים וגומ' (ירמ' לא לו). ר' אחא אומ' אמ' לו הקב"ה למשה משה מה תצעק אלי אמ' לו אילולי צעקתך כבר איבדת <ים> מן העולם שנא' לולי משה בחירו וגומ' (תה' קו כג). ר' שמע' בן אלעזר איש כפר עיכום או' מה תצעק אלי כבר קדמה צעקתם לצעקתך ויראו מאד ויצעקו בני יש' אל יי' (שמ' יד י) אחרים אומ' כדי אמנה שהאמינו ב(נ)י יש' במצ' קורע אני להן את הים שלא אמ' לו למשה לאין אנו יוצאין למדבר תהו הזה שאין בו כלום ואין בידינו מחיה לדרך אלא יצאו על אמונה ועליהן מפרש בקבלה הלוך וקראת באזני ירושלם לאמר כה אמר יי' זכרתי לך וגו' (ירמ' כב) מה שכתב נטלו על כך קדש יש' ליי' וגומ' (שם) ר' יוסי הגלילי אומ' אמ' לו כבר המוריה נעקר ממקומו ומזבחו של יצחק בנו על גביו ומערכתו כאילו ערוכה עליו ויצחק כאילו עקוד ונתון על גבי המזבח ואברהם כאילו בידו מאכלת לשחוט את בנו אמ' לפניו רבוננו שלעולם אני מה עלי לעשות אמ' הוי מפאר ומרומם וכול' עניינא. סל' פסו'

פסוק טז

(טז). ואתה הרם את מטך וגו' עשרה נסים נעשו להן ליש' על הים נבקע ים ונעשה כמין כיפה שנא' נקבת במטיו וגו' (חב' ג יד) נחלק לשנים שנא' ואתה הרם את מטך וגומ' ונעשה טיט שנא' דרכת בים וגומ' (שם טו). נעשה יבשה ובני יש' הלכו ביבשה וגומ' (שמ' יד כט) נעשה גזרים שנא' לגזור ים סוף לגזרים וגו' (תה' קלו יג) נעשה סלעים שנא' שברת ראשי תנינים וגו' (תה' עד יג) נעשה פירורין שנא' פוררת בעוזך ים וגו' (שם) נעשה ערמות שנא' וברוח אפך נערמו מים וגומ' (שמ' טו ח) יצאו להן <זכרתי> מים מתוקים מתוך מים מלוחים קפא הים על שני חלקים נעשה כמן בולס של זכוכית שנא' קפאו תהומות בלב ים (שמ' טו ח). סל' פסו'

פסוק יט

(יט). ויסע מלאך האלהים וגו' ר' יהודה אומ' הרי זה מקרא עשיר במקומות הרבה מושלו משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיה מהלך בדרך ובנו עמו במדבר באו ליסטיין לשבותו מלפניו נטלו ונתנו לאחוריו בא זאב ליטלו מאחוריו נטלו ונתנו לפניו ליסטים מלפניו וזאב מאחוריו נטלו והרכיבו על כתיפו כענין שנ' ובמדבר אשר ראית אשר נשאך יי' וגו' (דב' א לא) התחיל מצטער לקחו על זרועותיו כענין שנא' אנכי תרגלתי לאפרים וגו' (הושע יא ג) התחיל מצטער מפני חמה פרס עליו בגדיו שנא' פרס ענן למסך וגומ' (תה' קה לט) הרעיב האכילו לחם כענין שנא' הנני ממטיר לכם וגומ' (שמ' טז ד) צמא השקהו מים שנא' ויוציא גזלים מסלע (תה' עח טז) אין גזלים אל /אלא/ מים חיים שנא' מעין גנים וגו' (שה"ש ד טו) ואומ' שתה מים מבורך ונוז' וגומ' (מש' ה טו) שאל ר' נתן את ר' שמע' בן יוחי מפני מה בכל מקום כת' מלאך יי' וכאן כת' מלאך האלקים אמ' לו אין אלקים בכל מקום אלא דין שהיו יש' באותה השעה אם להינצל אם לאבד מן המצריים. סל' פסו'

פסוק כ

(כ). ויבוא בין מחנה מצ' ובין מחנה יש' חצץ בין מחנה מצ' ובין מחנה יש' <בבב> ויהי הענן והחושך ענן לישראל וחושך למצ' את מוצא שכל מי שנתון באפילה רואה מי ששרוי באורה והיו מצ' שרויין באפילה וישר' שרויין באורה כענין שנא' לא ראו איש את אחיו